

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science
Volume 5 Issue 4, p. 293-306, August 2012

HALKALI ZİRAAT MEKTEBİ'NİN TARİHÇESİ

THE HISTORY OF HALKALI SCHOOL OF AGRICULTURE

Yrd. Doç. Dr. Özgür YILDIZ

*Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi
Bölümü, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı*

Abstract

Agriculture had always been one of the most significant dynamics of economy in the Ottoman State. Particularly the majority of the Muslims in the Empire gained their income from soil. After the Imperial Edict of Gülhane and the Royal Edict of Reform, the Ottoman State entered into a rapid downturn. This downturn maximized the seek for solutions. Abdulhamid the 2nd gave great efforts to halt the downturn. One of his solutions was to make reformist studies in agriculture.

Opening Schools of Agriculture to carry out modern agricultural activities in The Ottoman State had been the most important agricultural policy of the period of Abdulhamid the 2nd. So, Sultan had Halkalı School of Agriculture opened in 1892 after all the preparations had been completed. This institute was among the most prominent institutes of the period. Halkalı School of Agriculture was founded together with the School of Veterinarians. The reason why it wasn't able to be founded as an independent school of agriculture was the need for veterinarians due to epidemic animal diseases faced in the country.

The school had a modern educational view for the age. Enrollment to the school was through an examination. The Empire put much value to these examinations. The students of the school were boarders from all over the country

School teachers were Turkish, Greek and Armenians. The students were too, in parallel. The period of education was three years and the graduates came to prominent positions. As the students refrained from working in state works, three years of service was made obligatory. This study aims to briefly explain the history of Halkalı School of Agriculture in the light of Prime Ministry Ottoman Archive Documents.

Key Words: Halkalı, Agriculture, Ottoman State.

Öz

Tarım, Osmanlı Devleti'nde ekonominin en önemli dinamiklerinden birisi olmuştur. Osmanlı Devleti'nde özellikle Müslüman halkın büyük bir kısmı geçimini toraktan sağlamaktadır. Tanzimat ve Islahat Fermanı'ndan sonra Osmanlı Devleti hızlı bir şekilde gerilemeye başlamıştır. Bu gerileme çözüm arayışlarını arttırmıştır. II. Abdülhamid gerilemenin önünde durmak için büyük çaba harcamıştır. Bulduğu çözümlerden birisi ziraatta ıslah çalışmaları yapmak olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde modern tarım yapılabilmesi için Ziraat Mektepleri'nin açılması Sultan II. Abdülhamid döneminin önemli tarım politikasıdır. Bu nedenle Sultan gerekli ön çalışmaları bitirip, hazırlıkları yaptırdıktan sonra 1892 tarihinde Halkalı Ziraat Mektebi'ni açtırmıştır. Halkalı Ziraat Mektebi II. Abdülhamid döneminin önemli kurumlarından biridir. Halkalı Ziraat Mektebi yanında Baytar Mektebi ile birlikte kurulmuştur. Okulun sadece bağımsız bir ziraat mektebi olarak kurulmamasının nedeni ülkede çıkan hayvan hastalıkları nedeniyle baytar ihtiyacı doğmasıdır.

Okulda çağına göre modern bir eğitim anlayışı sergilenmiştir. Okula giriş imtihanla olmaktadır. Devlet yapılan imtihanlara büyük özen göstermektedir. Öğrenciler yatılı öğrenci statüsünde memleketin birçok yerinden gelmektedir.

Okul öğretmenleri Türk, Rum ve Ermeni'dir. Aynı şekilde bu üç milletten öğrenci okulda eğitim almaktadır. Eğitim süresi üç yıl olan okulda mezunlar itibarlı yerlere gelmektedir. Mezunların devlet işinde görev almak istememeleri üzerine öğrencilere üç yıl süreyle zorunlu hizmet getirilmiştir. Kısaca bu çalışma Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri ışığında Halkalı Ziraat Mektebi'nin tarihçesini kısa bir şekilde açıklama amacındadır.

Anahtar Kelimeler: Halkalı, Ziraat, Osmanlı Devleti

Giriş

Osmanlı Dönemi Tarım Faaliyetlerine Bir Bakış

Osmanlı Devleti'nde tarımın önemi kuruluştan yıkılıncaya kadar artarak sürmüştür. Osmanlı Devleti zenginliğini topraktan çıkaran bir imparatorluk nizamı kurmuştur.¹

Osmanlı toprak düzeni tarım arazisinin tasarruf ve mülkiyet rejimini düzenlerken köylüyü ve çiftçiyi daha özgür kılmayı, milleti mutlu etmeyi hedeflemiştir.² Devletin desteği ve sanayinin gelişmemesi toplumu tarıma itmiştir. 1800'lü yıllarda da 1900'lü yıllarda da nüfusun beşte dördü ziraatla meşgul olmuştur. Nüfusun % 80-90'ı geçimini topraktan sağlamıştır.³ 1900'lü yıllarda tarımın gelişmesiyle birlikte toplam tarım hâsılatı ve tarım ürünlerinin çeşitliliği 1800'lü yıllara göre artmıştır.⁴

Tanzimat reformları ülkenin tarım politikasında da kendini göstermiştir. Ticaret Nezaretinden ayrı olarak 16 Ocak 1846 tarihinde Ziraat Nezareti kurulmuştur.⁵ Ama Ziraat

¹ Ömer Lütfi Barkan, **Türkiye'de Toprak Meselesi**, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s.281.

² Halil Cin, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978, s.3.

³ Donald Quataert, **Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s.194.

⁴ Halil İnalcık, Donald Quataert, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, Cilt 2, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s.961. Ayrıca ayrıntılı sayısal bilgiler için Bkz; Tevfik Güran, **Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri**, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüleri Ankara 1997.

⁵ Ali Akyıldız, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993, s.139.

Nezareti çeşitli dönemlerde tekrar Ticaret Nezaretine bağlanmıştır. Aynı şekilde incelediğimiz belgelerde Orman Maden ve Ziraat Nezareti olarak birleştirildiği de görülmüştür.

Konumuz olan, Ziraat alanında bir okulun kurulması ise 1847 yılında gündeme gelmiştir. 1847 yılında İstanbul yakınlarında “Ziraat Talimhanesi”⁶ adı altında bir ziraat okulu açılmıştır.⁷ Yeşilköy yakınlarındaki Ayamama Çiftliğinde kurulmuştur. Mektebin kuruluş amacı, zirai tekniklerin talebelere öğretilmesi, yetişenlerin muallim olarak vilayetlere gönderilerek bilginin Osmanlı Devleti’nin her yöresine yayılmasını sağlamaktır. Aynı zamanda tercümanlar vasıtasıyla yabancı dildeki kitaplar tercüme edilecekti⁸ Okul 1850 yılında Nafia Nezaretine bağlanmış, Türkçe hazırlanmış ders kitabı bulunmaması ve yapılan ekimlerin başarısız olması ve taşraya gidecek öğrenci yetiştirilememesi nedeniyle mektep 1851’de kapatılmıştır.⁹

Tekrar bir ziraat okulu açılması ve tarımda ıslah çalışmalarının yapılması II. Abdülhamid dönemine kalmıştır. Tarımda modernleşme süreci Sultan Abdühamid döneminde hız kazanmıştır.

Modern makinelerin kullanılması bu dönemde artmıştır. Özellikle 1890’dan sonra Anadolu’da demir saban ve modern aletlerin kullanılması artmıştır. II. Abdülhamid’in teşvik edici programları ve demiryolu şirketleri sayesinde Amerikan biçerdöverleri yaygınlaşmış, buharla çalışan harman makineleri ve sabanlar da kullanılmaya başlanmıştır.¹⁰

Tarımdaki modernleşme ziraat ile ilgili yüksek eğitim yapan kurumlara gereksinimi artırmıştır. Halkalı Ziraat Mektebi de bu çabaların bir ürünüdür.

1- Halkalı Ziraat Mektebi’nin Kuruluşu

Halkalı’da ziraat okulu açma ihtiyacı 1878-1879 yılları arasında Ahmed Cevdet Paşa’nın Ticaret ve Ziraat Nazırlığı zamanında gündeme gelmiştir. Bu teşebbüse Amasyan Efendi öncülük etmiştir.¹¹

Osmanlı yöneticileri tarımın modern anlamda yapılabilmesi için, Halkalı ziraat mektebinin kurulması için, 2000 liraya 6500 dönümlük arazi Mısırlı Hurşit Paşa’nın eşi Rukiye Hanım’dan satın alınmıştır.¹²

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz; Mehmet Ali Yıldırım, “Osmanlı’da İlk Çağdaş Zirai Eğitim Kurumu: Ziraat Mektebi (1847-1851)”, *OTAM*, S. 24, Ankara 2010, s. 223-240.

⁷ Sevtap Kadioğlu, “Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Mecmuası üzerine Bir İnceleme”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* IV/1, 2002, S.99,100

⁸ Özkan Keskin, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Modern Ziraat Eğitiminin Yaygınlaşması: Ankara Numune Tarlası ve Çoban Mektebi”, *OTAM*, 28/ Güz 2010, s.89

⁹ Sevtap Kadioğlu, “Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Mecmuası üzerine Bir İnceleme”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* IV/1, 2002, s.99,100. ve Özkan keskin, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Modern Ziraat Eğitiminin Yaygınlaşması: Ankara Numune Tarlası ve Çoban Mektebi”, *OTAM*, 28/ Güz 2010, s.89.

¹⁰ Halil İnalcık, Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu’nun...*s. 971.

¹¹ Sevtap Kadioğlu, Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Mecmuası üzerine Bir İnceleme, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* IV/1, 2002, S.100.

¹² Özkan Keskin, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Modern Ziraat Eğitiminin Yaygınlaşması: Ankara Numune Tarlası ve Çoban Mektebi”, *OTAM*, 28/ Güz 2010, s.89 ve Sevtap Kadioğlu, “Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Mecmuası üzerine Bir İnceleme”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* IV/1, 2002, s.100.

1883 yılında ziraat ve baytar mektebi yapılması gündeme gelmiştir, bu iş için öncelikli olarak bir çiftlik satın alınması düşünülmüştür. Ziraat mektebinin tam bir şekilde işlemesi için çiftliğin içinde yanında birde hara yapılması istenmiştir. Bunun için İstanbul civarında bulunan çiftliklerin ekserisini muayene edilmiş ve en sonunda Halkalı'da Küçük Çekmece civarındaki arazinin satın alınmasına karar verilmiştir.¹³

Ziraat İdaresi okulun daha iyi şartlarda eğitim verebilmesi için iki çiftlik daha alınmasını istemiştir. Bu iş için gerekli olan 2000 lira Maliye Bakanlığı'ndan istenmiştir.¹⁴

1884 yılında Halkalı Çiftliğinde yatılı bir ziraat mektebi açılması için nizamname kaleme alınmıştır. Bu nizamnamenin hazırlanması için çekmece civarında keşif yapılmış ve rapor ayrıntılı olarak sunulmuştur. 10 varaka olarak hazırlanan bu belgede mektep binası için toplam; 699.000, 214 Kuruş 30 Para ve mektebin teferruatı için; 1.554.551 Kuruş 20 Para masraf çıkarılmıştır. Paranın toplanması için bir komisyon kurulmuş, komisyon paranın temini için çalışmalara başlamıştır.¹⁵

1884 yılına ait bir belgede Halkalı'da yatılı olarak yapılacak bu okulun yapılış amacı; ıslah-ı ziraiye ve diğer memleketlerdeki ulum-u fenni almak olarak gösterilmiştir.¹⁶ İnşaat çalışmaları aralıksız sürmüştür. 27 Temmuz 1886 tarihinde Büyük Halkalı Çiftliği'ndeki Ziraat Mektebi'nin inşaatının süratle tamamlanması istenmiştir.¹⁷

1887 yılında Halkalı Ziraat Mektebi'nin yatılı kısmının tamamlanması için 13.000 Lira sarf edilmiştir. Fakat birçok mali sarfa rağmen hâlâ okul tamamlanamamıştır. İnşaatın tamamlanabilmesi için yeni tedbirler alınması düşünülmüştür.¹⁸

1888 yılında Halkalı'daki ziraat mektebine baytar mektebi de eklenmesi gündeme gelmiştir. Baytar Mektebi'nin ilk iki sınıfı mektebi mülkiye ve son iki sınıfı da Halkalı Ziraat Mektebi'nde olmak üzere açılmasına karar verilmiştir. Bu iş için gereken paranın tahsisi hükümetten istenmiştir. Baytar Mektebi öğrencilerinin 4 sene eğitim alınmasına karar verilmiştir. Baytar mektebindeki öğrencilerin masrafları hükümet tarafından karşılanmaktadır. Baytar olacak talebede Ulum-u İptidaiye diploması aranmaktadır. Bazı derslerin Mekteb-i Mülkiye'de bazılarının da Halkalı'daki kısımda verilmesi kararlaştırılmıştır. Derslerin usulünün Mekteb-i Tıbbiye Mülkiye gibi olması belirtilmiştir. Baytar Mektebi mezunları Askerlik hizmetinden muaf tutulmaktadır. Bunun yanında 15 yıl devlet hizmetinde çalışmaya mecburdurlar. Bunun yanında mektep birinci, ikinci ve üçüncülerinin Avrupa Baytariyesinde talim ettirilmelerine karar verilmiştir.¹⁹

Ziraat mektebinin yanında Baytar Mektebi'nin kurulması bir zorunluluk olarak görülmektedir. 22 Temmuz 1888 tarihli belgede baytarlara niçin ihtiyaç duyulduğu açıklanmıştır. Buna göre; memlekette çıkan hayvan hastalıklarının önlenmesi ve Mösyö Pastör'ün bulduğu aşuların kullanılmasının öğretilmesi için acil baytar ihtiyacı doğması nedeniyle ziraat okulun bir kısmı ve mülkiyenin bir kısmı baytar eğitimi için ayrılmıştır.²⁰

1888 yılında da yatılı ziraat okulunun tamamlanması çabaları sürmektedir. İnşaat için 697.000 Kuruş gerekmektedir.²¹ 1889 yılında Memalik-i Şahane'nin ihtiyacından dolayı, iki

¹³ BOA İ.DH. DOSYA NO: 892 GÖMLEK NO: 71014/1.

¹⁴ BOA İ.DH. DOSYA NO: 892 GÖMLEK NO: 71014/2,3.

¹⁵ BOA İ.MMS. DOSYA NO: 78 GÖMLEK NO: 3427/1,4.

¹⁶ BOA İ.MMS. DOSYA NO: 78 GÖMLEK NO: 3427/1.

¹⁷ BOA MV. DOSYA NO: 491 GÖMLEK NO: 10/1,2.

¹⁸ BOA MV. DOSYA NO: 22 GÖMLEK NO: 71/1,2.

¹⁹ BOA MF. MKT DOSYA NO: 102 GÖMLEK NO: 93.

²⁰ BOA MF. MKT DOSYA NO: 102 GÖMLEK NO: 93/1,2.

²¹ BOA MV DOSYA NO: 26 GÖMLEK NO: 45.

sene Halkalı Ziraat Mektebi'nde yatılı olarak Baytar Mektebi'nin kurulmasına irade verilmiştir.²²

Okulun kuruluş çalışmaları 1891 yılına kadar devam etmiştir. Halkalı Ziraat Mektebine ilk alınan öğrenciler Mülkiye Baytar mektebi öğrencileri olmuştur. Bunun nedeni binlerce hayvanın ölümüne neden olan hayvan hastalıklarının çözümü hükümetin birinci derecede konusu olduğu içindir.²³ Bu maksatla Fransa'nın Oksar Baytar Mektebinde eğitim için talebe gönderilmiştir.²⁴

1892 yılında Halkalı Ziraat Mektebi'nin kurulması iradesi mucibince okul için gerekli alet ve edevatın alınması, okula girecek öğrencilerin imtihanın yapılması, için gerekli maliyetin karşılanması için Ziraat Bankası'na başvurulmuştur.²⁵

Küşadına kesin karar verilmiş olan Halkalı Ziraat Mektebi'nin ihtiyaçlarının Ziraat Bankası ve Ziraat İdaresi Müdüriyeti Umumiyesi'since karşılanması istenmektedir.²⁶

1892 yılında Halkalı Ziraat Mektebi öğrenci kabul etme kararı almıştır. Öğrenciler okula imtihanla girebileceklerdir. Halkalı Ziraat Mektebine giriş sınavının sınıflar müsait olduğunda Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'de yapılması istenmiştir.²⁷ Okul 1892 yılında eğitime başlamıştır.²⁸

1893 yılında da Maarif nezareti, Dersaadet Halkalı ziraat mektebine nerelerden, ne kadar öğrenci alınacağına dair cetvelin hazırlanıp gönderilmesini istemiştir.²⁹

1893 yılında yeni dönem hazırlıkları başlamıştır. Halkalı Ziraat Mektebi için odun ve kömürün eksiltme yoluyla alınmasına karar verilmiştir. 500 çeki odun ve 14.000 kilogram kömürün alınması için gazetede münakasa için ilan verilmesi düşünülmüş ve münakasa şartları ve maliyeti ihtiyaç ayrıntılı olarak açıklanmıştır.³⁰

Ekim ayında talebenin çoğunluğunun da memleketlerinden avdet ederek gelmesi ile Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi 1893 yılında da eğitime devam etmiştir.³¹

2- Halkalı Ziraat Mektebi'nin Gelişim Evreleri

Okul açıldıktan sonra Devlet, Ziraat Bakanlığı acılığıyla okuldaki tüm gelişmeleri takip etmiştir. Okul öğretmenleri nitelikli kişilerden seçilmiştir. Mezunları da iyi görevlere gelmiştir. 1893 tarihinde Halkalı'daki okulda bulunan Agop Zakaryan Efendi "çiftlik idaresi"

²² BOA İ.DH. DOSYA NO: 1146 GÖMLEK NO: 89334/1.

²³ Sevtap Kadioğlu, "Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Mecmuası üzerine Bir İnceleme", **Osmanlı Bilimi Araştırmaları** IV/1, 2002, s.101.

²⁴ BOA İ.DH. DOSYA NO: 1146 GÖMLEK NO: 89334/2.

²⁵ BOA İ.DH. DOSYA NO: 1284 GÖMLEK NO: 101051/1.

²⁶ BOA İ.DH. DOSYA NO: 1284 GÖMLEK NO: 101051/2.

²⁷ BOA, MF. MKT. DOSYA NO: 139 GÖMLEK NO: 85.

²⁸ Şeref Etker, "Ormancılık ve Ziraat Okulları İçin İlm-i Nebatat MIGİRDİÇ HEKİMYAN, 1880 ve APRAHAM ALLAHVERDİ (HÜDAVERDİ)", 1911-1913, **Osmanlı Bilimi Araştırmaları**, XI/1-2 (2009-10), s.309.

²⁹ BOA, MF. MKT DOSYA NO: 182 GÖMLEK NO: 45/2.

³⁰ BOA, DH. MKT DOSYA NO: 114 GÖMLEK NO: 3/1,2,3,4.

³¹ BOA, İ. HUS DOSYA NO: 17 GÖMLEK NO: 20/1, 2. ve BOA, Y.A.HUS. DOSYA NO: 282 GÖMLEK NO: 25.

isimli bir kitap yazmıştır. Bu kitap nedeniyle Zakaryan Efendi'ye Mecidi Nişanı verilmiştir.³² Devletin eğitime verdiği destek burada göze çarpmaktadır. Hem kitap yazan öğretmenini takip etmekte hem de onurlandırarak teşvik etmektedir.

1893 yılında diğer gözlemlenen bir olay başarılı çalışmalarını nedeniyle Halkalı Ziraat Mektebi'nin Müdürü Sanisi İstirati Efendi'ye rütbe verilmiştir. Aynı zamanda bir derece terfi ettirilmiştir.³³

Okulun öğretmen kadrosuna baktığımızda Ermeni, Rum ve Türk öğretmenlerin bulunduğunu görüyoruz. Genelde Türk öğretmenleri yüz başı, bin başı ve doktor unvanlı olduğu diğer gözümüze çarpan bir husustur.³⁴ Okul kadrosu ve dersler 1893 yılı belgesinde şöyle yansımıştır:

Cebir, Fen; Edhem Bey
Kimya; Arif Bey
Fen-i Ziraiye; Agotun Efendi
Bahçıvanlık; Mazhar Bey
Ulum-u Hendese; Aram Efendi
Hayvanat; Zakar Bey
Ulum-u Nebatat, Hikmet, Usul-u Muhasebe; Hüdaverdi Bey³⁵
Usul-u Hayvanat ve Fen İdaresi; İstirati Efendi
Ziraat, Ulum-u Servet, Sanayi-i Ziraiye, Bahçeçilik; Şevki Efendi
Fen-i Baytar, Lisan-ı Fransuva; Baytar Mektebi muallimleri tarafından verilecektir.³⁶

1894 yılı Ziraat bölümünün sınav cetveline göre dersler ve öğretmenleri şöyledir.

Fransızca; İstiradi Efendi
Müsaha-i Arazi; Edhem Bey
Hazine-i Ziraiye; Aram Efendi
Sanayi-i Ziraiye; Vahan Efendi
Fen-i Hayat Nebat; Ali Rıza Efendi
Ormancılık; Hakimiyan Efendi
Fen-i Ziraat; Atun Efendi
Bahçıvanlık; Mazhar Bey
Hikmet; Hüdaverdi Bey³⁷

Halkalı Baytar ve Ziraat Mektebi'nde Avrupa örnek alınarak eğitim yapılmıştır. Avrupa'daki okular ile iletişim sürdürülmüştür. 1894 yılında Ziraat ve Baytar Mektebi için kitap alet ve edevat Avrupa'dan getirilmiştir. Devlet de okulu maddi olarak sürekli desteklemiş ve kolaylık sunmuştur. Mesela Avrupa'dan gelen bu alet ve edevat için gümrük vergisi almamıştır.³⁸

³² BOA, İ. TAL. DOSYA NO: 17 GÖMLEK NO: 1.

³³ BOA, İ. TAL. DOSYA NO: 233 GÖMLEK NO: 21/1,5.

³⁴ BOA, Y. MTV DOSYA NO: 98 GÖMLEK NO: 83/2.

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz; Şeref Etker, "Ormancılık ve Ziraat Okulları İçin İlm-i Nebatat MIGİRDİÇ HEKİMYAN, 1880 ve APRAHAM ALLAHVERDİ (HÜDAVERDİ)", 1911-1913, **Osmanlı Bilimi Araştırmaları**, XI/1-2 (2009-10)s.305-319.

³⁶ BOA, YA. HUS. DOSYA NO: 265 GÖMLEK NO: 153.

³⁷ BOA, Y. MTV DOSYA NO: 98 GÖMLEK NO: 83/4.

³⁸ BOA, ŞD. DOSYA NO: 584 GÖMLEK NO: 2/1.

Okulun yapmış olduğu yılsonu sınavlarına büyük önem verilmiştir. Sınavları Orman Maden ve Ziraat Bakanlığı Başvekâleti Celileye bildirmektedir. Sınav tarihleri ilan edilmekte ve sınavlara mümeyyiz görevlendirilmektedir. Genelde ders hocasına yardımcı iki gözetmen görevlendirilmektedir. Mesela; Fransızca dersi sınavının hocası ve aynı zamanda müdürü sani olan İstiradi Efendi'nin sınavlarına Kimya öğretmeni ve Fen öğretmeni mümeyyiz olarak atanmıştır.³⁹

1894 yılında diğer önemli bir olay yaşanan İstanbul depremidir. Halkalı ziraat mektebi depremden zarar görmüş bu nedenle 400 metre karelik bir baraka inşası yapılmış ve bunların geçici olarak ikamet etmeleri sağlanmıştır. Bu iş için 12.592 kuruş Ziraat Bankası'ndan Orman Maden ve Ziraat nezaretine verilmiştir.⁴⁰

1895 yılında Halkalı Ziraat Mektebi'nin ve Numune Çiftliği'nin ihtiyaçlarının karşılanması için, çiftlik ve ebniyesi ve aynı zamanda baytar öğrencilerinin alet ve edevatı için para istenmektedir. Ziraat, numuneler ve çiftlik için 152.816 Kuruş 20 Para gerekmektedir. Bu gerekli paraların bir an önce ödenmesi istenmektedir.⁴¹

Yine 1895 yılında Halkalı Ziraat Mektebi'nde okutulan ziraatla ve baytarlıkla ilgili olan kitapların basım masrafları olan 20.000 Kuruşun ödenmesi istenmektedir.⁴²

1895 yılında Orman Maden ve Ziraat Nezareti'nden Şurayı Devlet'e giden yazıda Halkalı Ziraat Mektebinin üç yıl olan tahsil süresinin bir yıl daha artırılarak dört seneye çıkarılması istenmiştir. Fakat yapılan mütalaalar sonunda mektep idaresinin de isteğiyle böyle bir durumu gerek olamadığı gerekli derslerin 3 sınıfta verildiği bildirilmiştir.⁴³

1895 yılında Halkalı Ziraat Mektebi'nden tahsilini bitirip çıkacak olan talebeye verilecek olan icazetnamenin Ziraat Heyet-i Fenniyesi tarafından tanzim edilmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁴ Yine bu icazetnamelerini bir tarafının Türkçe bir tarafının da Fransızca olarak numunesi yapılmış olup uygun görülürse bu şekilde verilmesi ve basılması Ziraat Heyeti tarafından istenmiştir.⁴⁵

1903 yılında okulda imam çalıştırıldığını da anlamaktayız. Bir belgede, Halkalı Ziraat Mektebi imamı ve Akaid Muallimi Mustafa Sıdkı Efendi'nin maaş zammı bildirilmiştir. 400 lira almaktadır, maaşının artarak 712,50 Kuruş olması önerilmektedir.⁴⁶

Halkalı Ziraat Mektebi kurulduktan sonra memleketin büyük bir bölümünde fayda sağlamıştır. Sadece İstanbul civarında kalmayıp diğer bölgelere de öğretmenleri ve öğrencileri ile hizmet götürmüştür. 1903 yılında Halkalı Ziraat Mektebi Orman Fenni Muallimi Hoca Ali Rıza Efendi Menteşe Sanacağı dâhilinde orman haritasını düzenlemek için

³⁹ BOA, Y. MTV DOSYA NO: 98 GÖMLEK NO: 83/1,5.

⁴⁰ BOA İ.OM DOSYA NO: 2 GÖMLEK NO: 13127S-5/2.

⁴¹ BOA İ.OM DOSYA NO: 3 GÖMLEK NO: 6/1ve 2.

⁴² BOA İ.OM DOSYA NO: 3 GÖMLEK NO: 17/1ve 2.

⁴³ BOA BEO DOSYA NO: 649 GÖMLEK NO: 48661.

⁴⁴ BOA BEO DOSYA NO: 734 GÖMLEK NO: 55008/1

⁴⁵ BOA BEO DOSYA NO: 734 GÖMLEK NO: 55008/1

⁴⁶ BOA BEO DOSYA NO: 1874 GÖMLEK NO: 140499.

görevlendirilmiştir.⁴⁷ Aynı yıl içinde bazı vilayetlerin idadilerinden mezun olan öğrencilerin imtihansız olarak Halkalı Ziraat Mektebi'ne kayıt olmaları istenmiştir.⁴⁸

Okul mezunları genelde devlet memuru olarak görev yapmaktadır. Büyük kısmı bu görevi memleketlerinde yapmak istemektedir. Ziraat alanı ile ilgilenmeleri ve ülkenin tarım alanı olması bunda büyük etkindir. Mesela; 1903 yılında Halkalı mezunu Görice'ye Nicolaki Görice'ye tayin için istida vermiştir.⁴⁹

1907 yılında Osmanlı Ziraat ve Ticaret gazetesi yayına başlamıştır. Gazete çiftçilere tarımdaki modernleşmeyi aktarma çabasıdır. Bu gazetenin sahibi ve başyazarı Halkalı Yüksek Ziraat Okulu mezunu Salih Zeki'dir.⁵⁰

Okul çağın gereklerine göre hareket etmektedir. Bilimin sürekli gelişmesi okul ders programında değişikliğe gidilmesini mecburi kılmaktadır. 1908 yılında Halkalı Ziraat Mektebi talebe Cemiyeti ders programının eksik kaldığı ve kifayetsiz olduğu nedeniyle değiştirilmesini istemiştir.⁵¹

Mektep mezunları devlet tarafından işe yerleştirilmektedir. Mezun olanlara talep büyüktür. Orman baş muavinliği için hemen mezunlar görevlendirilmektedir. 1907 yılında mezun olan 10 kişiyi açık ta olan kazalara görevlendirilmesi istenilmiştir.⁵² 1908 yılında da Halkalı mezunu Ligor Efendi Tikveş Kazası Orman Müfettiş Muavinliğine tayin olmuştur.⁵³

Meşrutiyet'in getirdiği özgürlük havası Halkalı Ziraat Mektebi'ne de yansımıştır. 1908 tarihinde Halkalı Ziraat Mektebi Muallimi Ahmed Muhtar Efendi haftada iki defa çıkarmak üzere çiftçi isimli bir gazetenin çıkarılması için Zaptiye Nezaretine başvurmuştur.⁵⁴

1909 yılında Halkalı ziraat mektebi öğretim hayatına, İslam, Ermeni ve Rum öğretmenler tarafından devam etmektedir. 1909 yılı öğretmen kadrosu şöyledir;

İslam:

- 1- Mazhar Efendi; Dersi Bahçe ve Emlak
- 2- Edhem Efendi; Matematik ve Cebir,
- 3- Rıfkı Efendi; İkinci Müdür Vekili
- 4- Ali Efendi; Fen-i Hayat ve Nebatat
- 5- Arif Efendi, Kimya

Ermeni,

- 1- Aram Efendi, İlm-i Servet ve Hendese-i Ziraiye
- 2- Agop Kemal Efendi; Hikmet
- 3- Agotun Efendi; Fen-i Ziraat
- 4- Vahan Efendi; Sanayi-i Ziraiye
- 5- Hüdaverdi Efendi, Nebatat Muayenatı
- 6- Hakiyan Efendi, Ormancılık

⁴⁷ BOA, İOM. DOSYA NO: 9 GÖMLEK NO: 1/3.

⁴⁸ BOA BEO DOSYA NO: 1979 GÖMLEK NO: 148394.

⁴⁹ BOA, TFR. I. ŞKT. DOSYA NO: 24 GÖMLEK NO: 2319.

⁵⁰ Orhan Deligöz, **Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008, s.9.

⁵¹ BOA BEO DOSYA NO: 3442 GÖMLEK NO: 258126 ve BOA BEO DOSYA NO: 3449 GÖMLEK NO: 258674.

⁵² BOA, TFR. I.M. DOSYA NO: 18 GÖMLEK NO: 1731/1.

⁵³ BOA, TFR. I.TF. DOSYA NO: 3 GÖMLEK NO: 298.

⁵⁴ BOA, ZB. DOSYA NO: 24 GÖMLEK NO: 46/1.

- 7- Bogos Efendi; Kimya
8- Zakaryan Efendi; Amaliyat-ı Ziraiye

Rum:

- 1- İstirati Efendi; Fransızca

Mektep bu yıl içinde de üç sınıf olarak teşkil edilmiştir. Öğrenci sayısı şöyledir:

İslam: 68

Ermeni: 15

Rum: 6

Toplam: 89⁵⁵

Halkalı Ziraat Mektebi'nde kurallarla sıkı bağlılık vardır. Öğrencilerin devam çizelgeleri tutulmakta ve bu işe önem verilmektedir. Devam çizelgelerini 1909 yılı içinde devlet de takip etmektedir.⁵⁶

Birinci Dünya Savaşı yıllarında da Halkalı'daki okulda eğitim çalışmaları sürmüştür. Fakat 1915 senesinde mezun olan öğrenciler Ziraat Nazırlığı'nın verdiği memuriyetten imtina etikleri ve devlet görevinde çalışmak istemedikleri görülmüştür. Bu da Ziraatın ilerlemesine bir engel olarak görüldüğü için Halkalı Ziraat Mektebi Nizamnamesi'ne münasip bir müddetle mezunların devlet görevinde çalıştırılması istenmiştir. Nizamname maddelerine ekler yapılarak düzenlenmiştir.⁵⁷ Yeni nizamnamenin birinci maddesine; mezunların 750 Kuruş maaşla Memuriyet-i Ziraiye kadrosuna başlamaları ve şuan ki mecburi hizmet olarak nitelendirdiğimiz usul eklenmiştir. Mecburi hizmet süresi yenilenmiş nizamnameye göre öğrencilerin mektepte okudukları süre kadar olması yani 3 yıl olması kararlaştırılmıştır.⁵⁸

3- Halkalı Ziraat Mektebi'nin Kapatılışı

1894-1914 tarihleri arasında Ziraat Mektebi her yıl 20-30 mezun vermiştir. Birinci Dünya Savaşı ve Mondros Ateşkes antlaşması sırasında bazı dönemlerde kapatılmak zorunda kalmıştır.⁵⁹

1922 tarihinde Halkalı Ziraat Mektebi ile Orman Mektebinin birleştirilmesi düşünülmüş bu konuda mütalaalar yapılmıştır. Bu iş için bir komisyon oluşturulmuş fayda ve zararları ortaya konulmuştur.⁶⁰

Cumhuriyet dönemindeki çok yönlü reformlara kadar varlığının sürdüren Halkalı Ziraat Mektebi gibi ziraat mektepleri yeni bir yapılanma dâhilinde 1928'de kapatılmıştır.⁶¹ Öğrencileri de İstanbul'daki Yüksek Orman Mektebi'ne devredilmiştir.⁶²

⁵⁵ BOA **Y.PRK. OMZ** DOSYA NO: 3 GÖMLEK NO: 90/1.

⁵⁶ Bkz, **EK 1** Devam Çizelgesi, BOA **Y.PRK. OMZ** DOSYA NO: 3 GÖMLEK NO: 90/2.

⁵⁷ Bkz, **EK 2**, Düzenlenen Maddeler, BOA, **ŞD** DOSYA NO: 224 GÖMLEK NO: 137/1,9,10,11, 13.

⁵⁸ BOA, **ŞD** DOSYA NO: 224 GÖMLEK NO: 137/1,9,10,11, 13.

⁵⁹ Sevtap Kadioğlu, "Halkalı Ziraat Mektebi-i Alisi Mecmuası üzerine Bir İnceleme", **Osmanlı Bilimi Araştırmaları** IV/1, 2002,S.102.

⁶⁰ BOA, **MV.** DOSYA NO: 224 GÖMLEK NO: 137.

Uygulamalı dersler ve devletin okula sağladığı imkânlar sayesinde nitelikli öğrenciler yetiştirmiştir. Avrupa'ya öğrenci gönderme usulü ve oralardaki yeni teknik gelişmeleri takip etmesi açısından okul önemini yitirmemiştir. Okulun mezunları Cumhuriyet dönemi aydınları olarak ortaya çıkmıştır. Önemli mevki ve makamlara gelmişlerdir. Halkalı Ziraat Mektebi bu konumuyla saygın bir okul olarak akıllarda kalmıştır.

Son söz olarak İstiklâl Marşımızın yazarı Mehmet Akif Ersoy⁶³ gibi öğrencileri içinde barındıran, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına ve Türkiye Cumhuriyeti'nin de kuruluşuna tanıklık eden bu okulun araştırılması ve anlatılması elzemdir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri

- BOA **İ.DH.** DOSYA NO: 892 GÖMLEK NO: 71014/12,4.
BOA **İ.MMS.** DOSYA NO: 78 GÖMLEK NO: 3427/1,4.
BOA **MV.** DOSYA NO: 491 GÖMLEK NO: 10/1,2.
BOA **MV.** DOSYA NO: 22 GÖMLEK NO: 71/1,2.
BOA **MF. MKT** DOSYA NO: 102 GÖMLEK NO: 93/1,2.
BOA **MV** DOSYA NO: 26 GÖMLEK NO: 45.
BOA **İ.DH.** DOSYA NO: 1146 GÖMLEK NO: 89334/1,2.
BOA **İ.DH.** DOSYA NO: 1284 GÖMLEK NO: 101051/1,2.
BOA, **MF. MKT.** DOSYA NO: 139 GÖMLEK NO: 85.
BOA, **MF. MKT** DOSYA NO: 182 GÖMLEK NO: 45/2.
BOA, **DH. MKT** DOSYA NO: 114 GÖMLEK NO: 3/1,2,3,4.
BOA, **İ. HUS** DOSYA NO: 17 GÖMLEK NO: 20/1, 2.
BOA, **Y.A.HUS.** DOSYA NO: 282 GÖMLEK NO: 25.
BOA, **İ. TAL.** DOSYA NO: 17 GÖMLEK NO: 1.
BOA, **İ. TAL.** DOSYA NO: 233 GÖMLEK NO: 21/1,5.
BOA, **Y. MTV** DOSYA NO: 98 GÖMLEK NO: 83/2,4,5.
BOA, **YA. HUS.** DOSYA NO: 265 GÖMLEK NO: 153.

⁶¹ Makbule Sarıkaya; "Türkiye'de Zirai Eğitime Bir Örnek: Lalender Ziraat Yurdu, **ACTA TURCCICA, Tematik Türkoloji Dergisi**, s.89,90(87-101) Yıl 4 Sayı 1, Ocak 2012.

⁶² Sevtap Kadioğlu, "Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Mecmuası üzerine Bir İnceleme", **Osmanlı Bilimi Araştırmaları** IV/1, 2002,s.102.

⁶³ E. Sedat Arslan, " Mehmet Akif Ersoy'u Veteriner Hekim Olmaya Götüren Sebepler ve Veteriner Hekimlik Yaparken Gösterdiği Etik Tutumlar", **Animal Health, Prod. and Hyg.** (2012) 1: s.60.

- BOA, **ŞD.** DOSYA NO: 584 GÖMLEK NO: 2/1.
- BOA **İ.OM** DOSYA NO: 2 GÖMLEK NO: 13127S-5/2.
- BOA **İ.OM** DOSYA NO: 3 GÖMLEK NO: 6/1, 2.
- BOA **İ.OM** DOSYA NO: 3 GÖMLEK NO: 17/1,2.
- BOA **BEO** DOSYA NO: 649 GÖMLEK NO: 48661.
- BOA **BEO** DOSYA NO: 734 GÖMLEK NO: 55008/1.
- BOA **BEO** DOSYA NO: 1874 GÖMLEK NO: 140499.
- BOA **BEO** DOSYA NO: 1979 GÖMLEK NO: 148394.
- BOA, **İ.OM.** DOSYA NO: 9 GÖMLEK NO: 1/3.
- BOA, **TFR. I.ŞKT.** DOSYA NO: 24 GÖMLEK NO: 2319.
- BOA **BEO** DOSYA NO: 3442 GÖMLEK NO: 258126.
- BOA **BEO** DOSYA NO: 3449 GÖMLEK NO: 258674.
- BOA, **TFR. I.M.** DOSYA NO: 18 GÖMLEK NO: 1731/1.
- BOA, **TFR. I.TF.** DOSYA NO: 3 GÖMLEK NO: 298.
- BOA, **ZB.** DOSYA NO: 24 GÖMLEK NO: 46/1.
- BOA **Y.PRK. OMZ** DOSYA NO: 3 GÖMLEK NO: 90/1,2,3.
- BOA **Y.PRK. OMZ** DOSYA NO: 3 GÖMLEK NO: 90/2/3
- BOA, **ŞD** DOSYA NO: 224 GÖMLEK NO: 137/1,9,10,11, 13.
- BOA, **MV.** DOSYA NO: 224 GÖMLEK NO: 137.

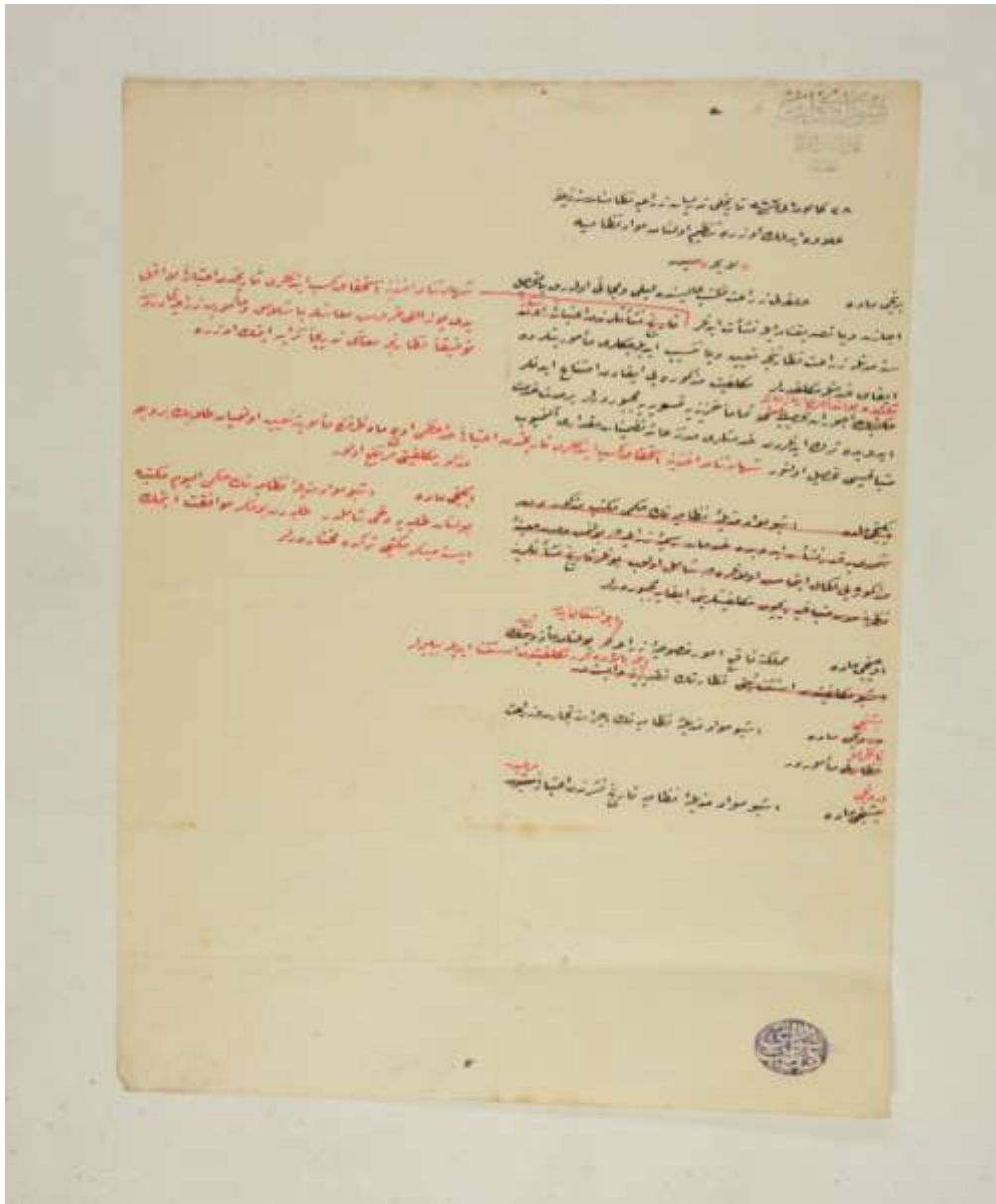
TETKİK ESERLER

- AKYILDIZ Ali, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993.
- Arslan E. Sedat, “Mehmet Âkif Ersoy’u Veteriner Hekim Olmaya Götüren Sebepler ve Veteriner Hekimlik Yaparken Gösterdiği Etik Tutumlar”, **Animal Health, Prod. and Hyg.** (2012) 1: s.59-63.
- BARCAN Ömer Lütfi, **Türkiye’de Toprak Meselesi**, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980.
- CİN Halil, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978.
- DELİGÖZ Orhan, **Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.
- ETKER Şeref, “Ormancılık ve Ziraat Okulları İçin İlm-i Nebatat MIGİRDİÇ HEKİMYAN, 1880 ve APRAHAM ALLAHVERDİ (HÜDAVERDİ)”, 1911-1913, **Osmanlı Bilimi Araştırmaları**, XI/1-2 (2009-10) s.305-319.

- GÜRAN Tevfik, **Osmanlı Dönemi Tarım İstatistikleri**, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüleri Ankara 1997.
- İNALCIK Halil, Donald Quataert, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, Cilt 2, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004.
- KADIOĞLU Sevtap, Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Mecmuası üzerine Bir İnceleme, **Osmanlı Bilimi Araştırmaları** IV/1, 2002, s.99-105.
- KESKİN Özkan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Modern Ziraat Eğitimin Yaygınlaşması: Ankara Numune Tarlası ve Çoban Mektebi”, **OTAM**, 28/ GÜZ 2010,s 87-106.
- SARIKAYA Makbule; “Türkiye’de Zirai Eğitime Bir Örnek: Lalender Ziraat Yurdu, ACTA TURCCICA, **Tematik Türkoloji Dergisi**, Yıl 4 Sayı 1, Ocak 2012, s.87-101.
- QUATAERT Donald, **Osmanlı İmparatorluğu** 1700-1922, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
- YILDIRIM Mehmet Ali, “Osmanlı’da İlk Çağdaş Zirai Eğitim Kurumu: Ziraat Mektebi (1847-1851)”, **OTAM**, S. 24, Ankara 2010, s. 223-240.

Ekler:

EK 1; Halkalı Ziraat Mektebi Öğrenci Devam Çizelgesi, **Y.PRK. OMZ** DOSYA NO: 3
GÖMLEK NO: 90.

EK 2; Düzenlenen Maddeler, BOA, ŞD DOSYA NO: 224 GÖMLEK NO: 137.